

יוסי נוסבוים

דברי פְּרָדָה מדב וירצבורג ז"ל

בשנים האחרונות שומעים הרבה את המשפט "מורה טוב – מורה לחיים". משפט זה מתאים להיאמר על מורנו היקר – דב. הדברים שבכוונתי לומר כאן יהיו דברים אישיים, אך אני בטוח שחבריי מילדות – שבאו לכאן מקרוב ומרחוק מתוך חובה פנימית לתת כבוד אחרון ל"מורה לחיים" של כולנו – יזדהו עם דבריי. אשתדל להיות פה לכולם.

לפני קצת יותר מ-66 שנים, ואני "אפרוח" קטן בן 5 וחצי וקצת מפוחד, הביאה אותי אמי כשהיא מחזיקה בידי ליום הראשון של לימודי בבית הספר "דוגמא". בית הספר שכן אז בבניין "סמינר למורים מזרחי" ברח' הלל. היא הכניסה אותי לחדר כיתה א (שהיה מאחורי המדרגות העולות לקומה ב, ליד המטבחון של גב' צחי ז"ל), ומסרה אותי לידי דב. זה היה היום הראשון שלי כתלמיד בית הספר, וגם היום הראשון של דב כמורה. אנחנו היינו המחזור הראשון שדב לימד. הוא בן עשרים ואנחנו בני שש. נראה שנפשו של דב נקשרה במחזור ראשון זה, ו-6 שנים מתוך 8 שנות הלימוד ביסודי, להוציא כיתות ג ו-ד, היה הוא מחנך הכיתה שלנו.

בתקופת לימודי באוניברסיטה, שאלתי כמה פעמים חברים שונים האם יש להם זיכרונות מיוחדים מחוויות לימודיות בבית הספר היסודי. התפלאתי מאוד לגלות שלנשאלים היו רק זיכרונות כלליים מאוד ומעורפלים למדי משנות

* פרופ' יוסי נוסבוים היה תלמידו של דב וירצבורג בבית הספר היסודי. דברי פרדה אלו נאמרו במעמד ההספדים בהלוויה.

לימודיהם הראשונות, בעוד אני מסוגל להיזכר בתכנים של שיעורים ספציפיים עם דב, מכיתה א ועד כיתה ח. בלי ספק, היה זה בזכות כישורו הדידקטי המיוחד במינו, שחוויות אינטלקטואליות שהוא יצר בכיתה נקבעו עמוק בזכרונו.

עד היום אני זוכר את לימוד האותיות בכיתה א. לדוגמה: דב מצייר על הלוח את צורת האות נו"ן ומסביר לנו שהנה בקו היורד של ה"נ" אנחנו יורדים ברחוב המלך ג'ורג', וכאן (בצומת עם רחוב יפו, איפה שאז היה אי תנועה קטן ועליו עמד שוטר בריטי שכיוון את התנועה) אנו פונים לרח' יפו (לכיוון כיכר ציון). אני זוכר היטב גם את ספר לימוד הקריאה של כיתה א שנקרא "א-ב" לילדי ישראל". מכיתות א-ב אני זוכר בהתרגשות את שיעורי "קבלת השבת" שהיו בימי שישי בסוף הלימודים. היינו שרים עם דב זמירות שבת, ודב היה מספר לנו סיפור. כולנו חיכינו לשיעור הנעים הזה.

בכיתה ב למדנו את ספר בראשית, ובגיל זה עדיין לא דרשו ללמוד פסוקים בעל פה. אבל אצל דב, באופן טבעי, ידענו להשלים פסוקים רבים. זה קרה משום שדב ידע לקרוא טקסט של תורה בדרמטיות ובהטעמה כה ברורה וחזקה עד שהמילים והפסוקים נטמעו בנו. אני בטוח שגם תלמידיו שמשום מה אינם שומעים פרשת השבוע כל שבת בבית הכנסת, יודעים גם היום להשלים פסוקים רבים מספר בראשית בזכות גירסא דינקותא של כיתה ב.

עד היום אני נזכר בהתפעלות איך – בכיתה גבוהה יותר – הצליח דב להעמיד בכיתה דמות חיה ונוכחת כל כך של הנביא ירמיהו ומאבקיו. קריאתו המוטעמת והדרמטית של הנבואות עם הדיון בהן יצרו בסיס שעל גביו הדרישה המקובלת באותה תקופה ללמוד על פה קטעים שלמים נעשתה הרבה יותר קלה וטבעית. וכך פרקי נבואה רבים של ירמיהו וגם של ישעיהו עולים אצלנו באסוציאציה עד היום.

בשנים מאוחרות יותר דב היה ידוע לתלמידים וגם לסמינריסטים כמורה המומחה דווקא להוראת החשבון. חבל שלא כולם ידעו עד כמה היה הוא מורה מעולה ביותר למקצועות ההומניסטיים – תורה וספרות. לפני שנים ספורות פיניתי מהבית ספרים שאין לי בהם עוד שימוש ועניין. תוך כדי כך מצאתי את הספר "הליכות" לכיתה ח, שהיה המקראה שלמדנו בה ספרות. דפדפתי בו ועלו בי שוב חוויות חזקות וזיכרונות מיוחדים: איך למדנו עם דב סיפור זה של עגנון או סיפור זה מספרות העולם. לבי לא נתן לי לזרוק את הספר והוא נשאר בכיתי.

דב היה איש אמת ואיש אמיץ מאוד, גם בדרך ההוראה שלו. הוא הדגיש בפנינו לא פעם, שלא כמו שעושים מורים רבים, אצלנו – אין מדלגים על שום פרק בתורה או בנביא – גם אם יש שם דברים שנראים "לא צנועים". בכיתה זו או

ח, כשהיינו ילדים בתחילת ההתבגרות, הגענו בספר דברים לפרשת "מוציא שם רע". חיכינו לראות מה יעשה המורה עם הפרשייה הזו ועם המילים הלא צנועות שיש בה. דב נכנס לכיתה, מעט מתוח אך מאוד נחוש, והקדים ואמר בערך כך: "אתם כבר לא ילדים ויש דברים שאתם צריכים לדעת". הוא הזהיר אותנו מראש שמי שישמיע גיחוכים יצא מן השיעור. ואז פנה להסביר במה בדיוק מדוברת הפרשה. שיעור זה דרש מידה רבה מאוד של אומץ והחלטיות שלא כל מורה נחן בהם.

אוסף עוד משהו על כישרונו המיוחד של דב בתחום הדיקטיקה: בשנות לימודי בסמינר מזרחי של אז – "מכללת ליפשיץ" כיום – זכיתי ללמוד אצל דב דיקטיקה והתנסות מודרכת בהוראה. אני זוכר בפירוט מלא איך ישבתי בשעת אחר הצהריים בביתו של דב שברחוב גאולה, והתחלנו לדבר על הוראת פרשת המבול לכיתה ב. המשימה הייתה בעיניי מכוסה בערפל סמיך, ובעדו לא נראה לי כל כיוון איך עוברים מפסוקי טקסט פשוטים למבנה של שיעור. דיברנו ולמדנו את הטקסט ביחד, ובאופן הדרגתי חשתי איך הערפל מתפזר מעט מעט, ופתאום מבנה שלם של שיעור חי ומעניין עומד לפניי. החוויה של האופן שדב הכין אותי לשיעור הראשון שלי בכיתה נהייתה אצלי ל"דגם מכונן" שעמד לנגד עיניי בכל השנים שעשיתי בהדרכת סטודנטיות כיצד לבנות את שיעוריהן.

דב היה לא רק איש דיקטיקה מעולה אלא איש חינוך במלוא העומק והרוחב של המילה. במרכז משנתו החינוכית לא היו רק ידע ומושגים אינטלקטואליים אלא גם, ולא פחות, ערכים בסיסיים – תורניים וכלליים.

כל אחד מאתנו הטמיע בימי חייו ערכים שהגיעו אליו מאנשים שונים. רוב האנשים אינם יודעים לקשר את הערכים שבהם הם מחזיקים לאישיות מסוימת. אני יודע שכל חברי ילדותי יסכימו אתי שדב טבע בנו ערכים באופן שהיינו מודעים באותה שעה לפעולתו החינוכית המכוונת. לדוגמה, תמיד ידענו שבבית הספר "לדוגמה" "אין ביטול לימודים, ובמיוחד אין ביטול תורה". כתלמידים, זה הרגיש אותנו – בייחוד כאשר לפעמים בכל בתי הספר היו שביתות מורים, ואנחנו היחידים בעיר שלמדנו. דב הסביר לנו שאין מבטלים לימוד תורה. עד היום, כשמבטלים לי שיעור שאני צריך ללמד הדבר מכעיס אותי ומוציא אותי משלוות נפשי, כשברקע אני שומע את הנאומים של דב נגד ביטול לימודים.

דב לא נעדר מההוראה אפילו כשהיה חולה, וכולנו זוכרים איך היינו מאוכזבים ביותר כשהיה מגיע לכיתה עם כוס תה חם ביד כשהוא מנוזל מאוד, ולעתים גם עם חום (וצריך להזכיר ולספר שבאותן שנים לא היה חימום בבתי הספר), ואנחנו כה רצינו שהוא יישאר בבית ושישחררו אותנו הביתה.

דב החדיר בנו ערכים גם באמצעות דוגמה אישית וגם בנאומים שנשא ושנשמעו אמתיים וטבעיים. חברים שלי זוכרים עד היום איך דב אסר להביא דמי כיס לטיולים בטענה שלא כל אחד יכול להביא דמי כיס ולכן אף לא אחד יביא.

למעלה משליש ילדי הכיתה שלנו היו ילדים שהתגוררו במוסד ילדים בירושלים שבו רוכזו ילדים פליטי שואה חסרי משפחה, שעלו בסוף מלחמת העולם בעליית הנוער. הדיבורים שלו נגד דמי הכיס כווננו לטובת אותם ילדי מוסד וגם לטובת ילדים אחרים. באותן השנים בית הספר "לדוגמה" היה בית ספר אינטגרטיבי לפי כל קריטריון – כלכלי, תרבותי ועדתי, ודב ושאר המורים דאגו שיייתקיים בבית הספר שוויון מלא.

דב הפגין חיי צניעות, ודיבר וחינך לחיי צניעות. בכל הזדמנות הוא הדגיש בפנינו שלא צריך לשאוף למותרות. בכיתה ח, כשעמדנו בפני מסיבת סיום, התנהל דיון בוועדת הכיתה בשאלה איזה כיבוד נכין. אנחנו רצינו להביא גלידה (מחנות הקיוסק "פינתי" בפנינת המלך ג'ורג' – ההסתדרות). דב התנגד, אך אנו רצינו להפגין עצמאות ולא שמענו לו והבאנו גלידה. אולם אני בטוח שכל מי שהיה בסוד הדיון הטמיע את המסר הברור שהנחיל דב, גם אם בסוף לא עשינו כדבריו. באופן דומה הוא לא הסכים שנכין תמונת מחזור עם תמונות פספורט, כי זה יקר, ובמקום זה הצטלמה הכיתה בחצר בית הספר.

למדנו מדב את הערך של עשייה שלא על מנת לקבל פרס או מחמאה, אלא מתוך הרגשת חובה פנימית למלא תפקיד. אני זוכר איך ההורים של בני הכיתה רצו לתת לדב מתנה כשהוא נפרד מההוראה של המחזור שלנו, והוא סירב לכך בכל תוקף.

דב היה מורה קפדן מאוד, אך יחד עם זאת היו בו שובבות וחוש הומור מיוחדים במנה גדולה מאוד. בשיעורים הרציניים היו מעורבים גם מה שילדים קוראים היום – "צחוקים". דב ידע להתבדח, ואכן, גם צחקנו אתו הרבה. הלשון השנונה שלו עזרה לו בדרך הומור להבליט עמדות, ערכים ורעיונות שאותם רצה להעביר. אני בטוח שהוא עשה כך גם בישיבות מורים כמנהל בית הספר.

אני זוכר איך בטיולי בית הספר הוא ידע, מה שקוראים הילדים – "לעשות מורל" – בקריאות קצב, וידע להרים את הגאווה של הכיתה שלו מול כיתות אחרות. בטיולים הוא הרשה לעצמו להשתובב במיוחד.

הבוקר צלצל אליי אחד מילדיי, וסיפר שראה בלוח מודעות בעיר מודעה על פטירתו של דב. הוא חשב שאולי איני יודע עדיין ורצה ליידע אותי. אמרתי לו שהנה אני יושב עכשיו וחושב אילו דברי פרדה לומר, ובני אמר לי: "אבא, מה הבעיה, אני יכול לכתוב דברים במקומך, הרי סיפרת לנו עליו כל כך הרבה". אני

מספר זאת כדי ללמד עד כמה הועלתה דמותו של דב בביתי ליד שולחן השבת, כך שילדיי ידעו על מעלותיו וזכויותיו כמחנך החשוב של האבא שלהם, וזאת מבלי שהכירו אותו אישית.

בדברים אלו השתדלתי לייצג את חבריי לילדות, ואני מאמין שיש מהם שהיו מוסיפים עליהם עוד.

דב הלך מאתנו, אבל הוא נמצא בתוך כל אחד מתלמידיו ומחבריו לחינוך. יהי זכרו ברוך!